

Байсеитова М.Р., Козукеева Г.Т., Касымов М.К.

**ТООЛУУ РАЙОНДОРДОГУ САЯКАТ ЖАСООНУН
КООПСУЗДУГУ**

Байсеитова М.Р., Козукеева Г.Т., Касымов М.К.

**БЕЗОПАСНОСТЬ ПУТЕШЕСТВИЙ В ГОРНЫХ
РАЙОНАХ**

M.P. Baiseitova, G.T. Kozukeeva, M.K. Kasymov

SAFETY TRAVEL IN THE MOUNTAINOUS AREAS

УДК: 796.52(575.2)

Бул иште Кыргызстандын же болбосо чет элден келген туристтердин коопсуздугун алдын алуу максатында кандай коркунучтар бар экендиги жана аларды билүү, аларды алдын алуу маселеси каралган. Учурда Кыргызстанга келген саякатчылар менен эс алуучулардын сапарында ар кандай тобокелдиктер көп болууда. Бул биринчи кезекте алардын коопсуздугуна кепилдиктердин жоктугуна байланыштуу. Кыргызстан аймагын кыдырган чет өлкөлүк жана жергиликтүү туристтердин, эс алуучулардын коопсуздугун камсыздоого мамлекет колдон келген аракетин жасап жатат. Ошол эле учурда, туристтик компаниялар мамлекеттик кепилдиктин жоктугунан улам Кыргызстанга туристтердин келиши менен чогуу алардын коопсуздугуна байланышкан көйгөйлөр кошо жаралат дешет. Саякат жасаган туристтерге туура маалымат берген инструкторлорду да даярдоо маселеси жаралып жатат. Саякатчылардын коопсуздугун коргоо жаатындагы мүмкүнчүлүктөр жана өксүктөр төмөнкү макалада камтылды.

Негизги сөздөр: саякат, коопсуздук, туризм, турист, туризмдеги коркунучтар, рельеф, климат, ресурстар.

В этой работе рассматривается вопрос о том, какие риски существуют в целях предупреждения безопасности туристов из Кыргызстана или из-за рубежа, и как их предотвратить. В настоящее время в поездках путешественников и отдыхающих, прибывающих в Кыргызстан, существует множество рисков. Это связано, в первую очередь, с отсутствием гарантий их безопасности. Государство прилагает все усилия для обеспечения безопасности иностранных и местных туристов, отдыхающих на территории Кыргызстана. В то же время, туристические компании говорят, что из-за отсутствия государственных гарантий с прибытием в Кыргызстан туристов часто возникают проблемы, связанные с их безопасностью. Встает вопрос подготовки инструкторов, предоставляющих достоверную информацию о путешествующих туристах. Возможности и недостатки в области защиты безопасности путешественников содержится в следующей статье.

Ключевые слова: путешествия, безопасность, туризм, турист, риски в туризме, рельеф, климат, ресурсы.

This work examines what risks exist to prevent the safety of tourists from Kyrgyzstan or abroad, and how to prevent them. Currently, there are many risks in the travel of travelers and vacationers arriving in Kyrgyzstan. This is primarily due to the lack of guarantees of their safety. The state makes every effort to ensure the safety of foreign and local tourists vacationing on the territory of Kyrgyzstan. At the same time, travel companies say that due to the lack of state guarantees with the arrival of tourists in Kyrgyzstan, there are often problems associated with their safety. There is a question of training of the instructors providing reliable information on traveling tourists. The following article describes the features and limitations of protecting the safety of travelers.

Key words: travel, security, tourism, tourist, tourism risks, relief, climate, resources.

Саякат – термини адамдардын биржерден экичи жерге көчүп конуусу аркылуу саякат жасоо. Адам баласы жаралгандан тартып саякат жасап келе жатат десек жаңылышпайбыз. Себеп дегенде алгачкы адамдар тамак-аш табуунун негизинде аргасыз саякат жасап келсе, азыркы мезгилде адам баласы өзү жашаган аймактан тышкары саякаттоо менен бирге эле жаратылыш менен таанышуу, башка улуттун салт-санаасы, үрп адатын көрүүгө, таанып билүүгө да кызыктар болуп келет.

Саякат жана туризм – адамдын белгилүү бир жашоо турмушун чагылдырган бири-бирине байланыштуу эки түшүнүк. Ал эми ошол саякатка чыгаар алдында адам баласы жашоо турмушуна коркунуч алып келген көйгөйлөрдөн арылуу үчүн коопсуздукка да көңүл буруусу абзел. КР 1999-жылдын 25-мартынын №34 “Туризм жөнүндө” мыйзамында коопсуздукка төмөнкүчө аныктама берилген:

Коопсуздук деген түшүнүк туристтердин жеке коопсуздугун жана саякат учурунда алардын мүлкүнүн сакталышын камтыйт [1].

Саякаттоодогу коопсуздукту пландоодо жана уюштурууда уюштуруучулардын, түзүүчүлөрдүн

тажрыйбасынын канчалык экендигинин эске алынуусу керек. Коркунучка кабылган учурда андан чыгып кетүү абалын билүү коркунучту болтурбоо же аны азайтуусу мүмкүн. Коркунучтар объективдүү жана субъективдүү болуп бөлүнөт.

Объективдүү коркунучтар негизинен тышкы күчтүрдүн таасири астында жүрөт. Кыргызстандын табияты 90% дан ашыгы тоолуу өлкө жана көптөгөн туризмдин түрлөрү тоого байланыштуу болгондуктан коркунучтардын көбү тоолуу аймактарда кездешет. Тоодогу коркунучтар негизинен бир нече фактордун таасири менен жүрөт.

Коркунучтардын бир нече тобу каралат. Алар:

- Тоолуу рельефке байланыштуу;
- Климатка байланыштуу;
- Өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсү менен байланыштуу бир нече коркунучтарды белгилесек болот.

Тоодогу коркунучтарды белгилесек болот.

Тоолуу рельеф менен байланыштуу коркунучтар:

Тик капталдар жана аларга мүнөздөмө. Тоо капталдары бийиктеген сайын турист кулаган учурда кармана албай калчу абал коркунучту күчөтөт. Тоолуу аймактарда карангынын түшүшү, аба ырайынын бузулушу, жолдун даана көрүнбөгөндүгү менен коркунучтар көбөйөт. Тоо капталдарында аба ырайы бат бузулуп жаан чачындын түшүшү же муз тоңуусу кургак кыркалардан өтүүсүнө тоскоол болот. Жогоруда айтылган коркунучтарга кабылбоо үчүн турист барган аймагы тууралуу толук маалымат бүлүүсү зарыл.

Чөптүү жана чополуу капталдар. Таштардын кулагандыгы мындай жерлерде эч үнсүз жана күтүүсүз болушу мүмкүн. Алар табигый күчтөрдөн же адамдын таасири астында же жан жаныбарлардын таасири астында болот. Көбүрөөк коркунучтуу аймактар кар түшкөн чөптүү жерлер эсептелет. Ошол себептен мындай аймактарда туристтердин топ-топ болуп жүрүшү жана бири-бирине көңүл буруусу шарт.

Мөңгүлөр. Тоодогу мөңгүлөр өрөөндүү (өрөөн же капчыгайларда жайгашкан); капталдуу, илинчеек ж.б. болуп бөлүнөт. Негизги мөңгүлөрдө кездешүүчү коркунуч бул – мөңгүдөгү жаракалар. Мөңгүлөрдө басып жүрүү эң коркунучтуу андай учурда туристтер белдерине аркан байлап басуусу керек. Көбүнчө кар түшкөн учурда коркунучтуу.

Суулар. Тоодо сууга байланыштуу коркунучтар дарыялардын агымынын ылдамдашы жана суунун деңгээлинин көтөрүлүшү менен түшүндүрүлөт. Жаз мезгилинде коркунуч көп. Себеби: жазында суунун көлөмү кар, мөңгүлөрдүн ээриши менен көбөйүп, өз

нугун жырып кетүү менен биргеликте өрөөндөгүлөргө зыян алып келет.

Селдер (ташкындар) кум таштуу ылай суу, жаан жаап өткөндөн кийин, кар, мөңгүлөрдүн интенсивдүү ээриши, мореналуу жана мөңгү менен курчалган көлдөрдүн ташкындап кетишинен пайда болот. Ташкындар болуп жаткан учурда суу менен бийиктикте жаткан, кум, шагыл, таш, агымга туруштук бере албай калган бак дарактарды кошо алып түшөт. Бул учурда туристтер мындай аймактан алыс болуусу керек. Себеби ташкындар өзү менен кар, суунун агымында таш, шагылдарды агызып адам баласынын жашоосуна эң чоң коркунуч алып келет.

Тоолуу климат менен байланыштуу коркунучтар. Бул айлана чөйрөнүн оң жана терс тийүүчү температурасы, күн радиациясы, жаан-чачын, шамал, чагылган, туман, ташкындар, дарыялар, көчкүлөр.

Температура 30°C га жетип турган температуранын бир заматта төмөндөп кетиши. Кээде тоодо аба ырайы тез арада суткалык мүнөздөмөсү төмөндөп, азыр эле күн тийип турган аймакта кар жаап кетиши мүмкүн. Ошол себептен тоолуу аймакка саякатка чыгууда милдеттүү түрдө жылуу кийимдери болушу керек.

Күн радиациясынан жабыркоочу адамдын дене мүчөлөрү жана көзүнүн тегереги. Негизинен күн радиациясы тоолуу аймакта ар бир бийиктеген сайын коркунучтуу. Себеби кар жааган учурларда күн чагылышып ультрафиолет нурларынан сактайт.

Жаан-чачын жана шамал. Жаан-чачындын тоолуу аймактарда түшүшү адамдын тоодо жүрүшүнө тоскоолдук берет, коркунуч көбөйөт таштардын кулашына, көчкүнүн жүрүшүнө да алып келет. Кийимдердин суу болуп калышы адамдын кыймылын жайлатат, үшүгөндүн аркасында ар кандай оорууларга да кабылышы толук мүмкүн. Температуранын күтүүсүз өзгөрүшү шамалды күчөтүп, тоо бетинде кетип бара жаткан адамдардын үстүнө тал теректер кулашы мүмкүн, палаткаларды учуруп кетиши мүмкүн, таштардын кулашына да алып келет.

Туман. Жолдун көрүнүшүнө тоскоолдук кылат. Адамдар адашып калышы мүмкүн. Тоо беттерин же алдыда болуучу коркунучтарды көрүүгө да тоскоолдук кылат. Адамдардын туура багыт алуусу (ориентация) алуусу кыйындайт.

Өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсү менен байланыштуу коркунучтар. Өсүмдүктөр дүйнөсүнөн тоолуу аймактарда уулуу чөптөр жана козу карындар коркунуч алып келет. Уулануу коркунучу белена, ложный опенек, ак поганка ж.б. түрлөрү эсептелет. Негизинен өсүмдүктөрдү тамак-ашка кошкон

учурда ууланса, кээ бир учурларда адамдын терисине тийген учурда да ууланышы мүмкүн. Жаныбарлар тарабынан да адамдын жашоосуна коркунуч келтиргендери бар. Эгер үй жаныбарларынан бул ит жана жылкы болсо, жапайы жаныбарлардан уулуу жыландар, курт кумурскалар жана жырткыч жаныбарлар кирет. Негизине жапайы жаныбарлардын адамдын жашоосуна коркунуч алып келишине адамдар өздөрү себепкер болушат. Көп учурда билбестен аларга кабылса, кээде атайлап тийишип кайра коркунучка кабылып калышат.

Ошол себептен адам тоо арасында өзүнүн маршрутун жашоосуна коркунуч алып келүүчү объективдүү күчтөрдөн алыс болуусу зарыл. Туристин ден соолугуна климаттын алмашышы, температуранын төмөндөшү же көтөрүлүшү, абанын нымдуулугу, сааттык алкактын алмашышы, суунун, тамак аштын курамы, микрофлоранын өзгөрүшү ж.б таасир бериши мүмкүн.

Субъективдүү коркунучтар. Субъективдүү коркунучтарга байланыштуу факторлорду 3 топко бөлүп карасак болот.

1) Тейлөөчүлөрдүн компетенттүү эмес экендиги же начар даярдыгы, тамак-аштын терс сапатына байланыштуу.

2) Туристтердин даярдыгынын начардыгы.

3) 3-жактардын коркунуч алып келүүсү, бандитизм, талап-тоноо ж.б.

Топ түзүүдө субъективдүү факторлордун аз болушу үчүн алгач тейлөөчүлөрдүн-гидтердин, котормочу-экскурсоводдордун, ашпозчулардын, жардамчылардын, айдоочулардын жана жумушчулардын тейлөөдөгү тажрыйбасын байкап көрүү керек, ал эми туристтер болсо кандай коркунучтар бар экендиги жөнүндө кабардар болуусу керек [2].

Көп учурларда коркунучтарды алдын алуу менен объективдүү да, субъективдүү да коркунучтарга кабылбоого да аракет жасаса болот. Бул негизинен түзүүчү, уюштуруучулардын тажрыйбасынан жана программанын кандай аткарылышынан көз каранды.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Туризм жөнүндөгү мыйзамы. 1999-жылдын, 25-марты №34. - IV бөлүм. 10-статья. “Туристтердин коопсуздугун камсыз кылуу”.
2. Коммиссаров В.А., Мамасерииков Т.Н. Приключенческий туризм в Кыргызстане. - Бишкек, 2007.
3. Квартальнов В.А. Туризм. / Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2002 - 320 с.